

רשימות וסקירות

בסימן קריאה: טנא מלא חכמת ישראל

(להופעת ספר זכרון לשמואל בלקין*)

מאת: מ. פ. אלי

אות כבוד הוא לישיבה אוניברסיטה ולדרכה החינוכית, שהקובץ כולו הוא על טהרת העברית. בימים אלה, כשלימודי היהדות נוטים יותר ויותר להילמד בלשון המדינה, ולא בלשון המקור, עומד ספר יובל זה כסמל לדרכה המיוחדת של ישיבה אוניברסיטה בכללה ולמיכללה ע"ש אלישבע מיכאל בפרט. אך הספר הוא יותר מאשר סמל; הוא מהווה עדות לנושאים המגוונים במדעי היהדות, שמורי הישיבה אוניברסיטה ובוגריה עוסקים בהם במחקרם המדעי, בשלבם את סיסמת המוסד: תורה ומדע. מיגוון הנושאים מרשים ביותר — מפרשנות ומידרש ועד הגות ומוסר; מתולדות ישראל ועד סיפרות עברית חדשה ונשאים בחינוך עברי.

הספר פותח בהערכת מיפעלו של ד"ר שמואל בלקין. כ"איש התורה

גורל דומה לספרי יובל אחרים איתרע גם בזה: ספר יובל הופך, לצערנו, לספר זיכרון. „במלאת שלושים שנה לכהונתו של הרב ד"ר שמואל בלקין ז"ל, נשיא ישיבת אוניברסיטה צמח הרעיון להוציא ספר יובל לכבוד המאורע וכאות הוקרה לראש המוסד, על מעשיו הכבירים לביסוסו ולפיתוחו, ועל תרומתו הרבה לתורת ישראל וחקר היהדות" — בדברים אלו פותח הרב יעקב רבינוביץ, דיקן המיכללה על שם אלישבע מיכאל, ומראשי המוסד החינוכי, את הספר. הופעת הספר נתאחרה עד לאחר פטירתו של הרב בלקין, וכך נעשה הספר לספר זיכרון.

(* ספר זכרון לשמואל בלקין. עורכים: משה כרמלי, חיים ליף. ניו-יורק המכללה ע"ש אלישבע מיכאל, ישיבה אוניברסיטה, תשמ"א. 280 עמ').

האלכסנדרוני ובשפינוזה, ואהרון רבינוביץ דן ב„בלתי מודע“ בתפיסתו של ר' ישראל מסלנט, אבי תנועת המוסר, מושג שבו הקדים את פריוד. בעל המאמר מתפלמס עם צבי קורצווייל ומצדד בעמדתם של יהודה גינזבורג ויחיאל וינברג.

במדור השני, „מדרש ופרשנות“, מסביר יהושע פינקל את כפל המלים „בדמייך חיי!“ כמציין את שם העולל, שנקרא כך על שם המאורע (יחזקאל ט"ז), ומביא דוגמאות המעניינות לחיזוק הנחתו. משה כרמלי ממשיך בעיסוקו המחקרי בספרים מצונזרים, והוא משחזר קטעים מפירוש מצונזר לספר תהלים. הוא מביא את תקנות הכנסייה במאה ה־18 לגבי ספרים לא יהודיים — תקנות ש„נעלמו כלא היו בבואם לדון בספר יהודי־עברי“ (עמ' 56). לגבי ספרים עבריים נהגו בשרירות: „שורות שלמות נמחקו מתוך יצירות עבריות ללא הסבר כל שהוא“ (56). לגבי ספר 'תהלים' נהגו, כידוע, בחומרה יתירה.

בין הנושאים האחרים מוצאים אנו דיון במידרשי אגדות שמקורם עלום בתרגום לתורה המיוחס ליונתן בן עוזיאל (מאת מנחם מ. ברייאר) ודרשות חדשות מתוך ספר אבוד בשם „פרקי תשעה באב“ שנתגלה (מ. ב. לרנר). מאיר חבצלת מטפל במקורות למידרש התימני „החפץ“, וישראל ד. לרנר מעיין במקוריות פירושו של רבנו עובדיה מברטנורה.

במדור „תולדות ישראל וספרותו“ נידונים אספקטים מחקריים של „ספר חסידים“ (על מורי התלמוד בחברה היהודית בגרמניה בימי הביניים — א. י. איגוס), „עלית משה“ (ש. ב. הוניג) ו„אגדות מסלמיות בנושא גן העדן והגיהנום ויחסן לתלמוד ולמידרש“

והמעשה“ פרי עטו של חיים ליף, שהוא אחד מעורכי הקובץ (יחד עם משה כרמלי). המחבר עוקב אחר גידולו של ד"ר בלקין מעירתו סיסלוביץ שבפולין, דרך ישיבת ראדין, בצילו של ה„חפץ חיים“, ועד הגיעו לאמריקה, כשהוא מוסמך לרבנות ונודע כ„עילוי מסיסלוביץ“. ד"ר ליף סוקר את עיקרי מחקרו המדעי של ד"ר בלקין, שנסב על פילון האלכסנדרוני. ד"ר בלקין הוכיח במחקרו את זיקתו המובהקת של פילון למקורות היהודיים, אף כי בלי, דהיינו, „המינוח והניסוח, דרכי ההגיון ואופני המחשבה של פילון — עשויים לפי סגנון הספרות והפילוסופיה של יוון“ (עמ' X III). כך הוא מוכיח, ש„תורתו, תוכה ורוחה, אינה זמורת זר, כי אם, להפך, נובעה ממקור ישראל“ (שם).

התעניינותו של נשיאה השני של ישיבה אוניברסיטה לא הצטמצמה לעבר הרחוק; במסותיו הביע את עיקרי הגותו הק בשאלות השעה והן בשאלות הנצח של היהדות. ד"ר ליף מציירו כמי שלא התחבא במיגדל השן של האקדמיה, אלא כיהודי שהיה ער לבעיות השעה והעם היהודי באמריקה.

הספר נחלק למדורים, המשקפים את עיסוקם המחקרי של המשתתפים. המדור הראשון, „הגות ומוסר“, פותח במאמרו של הנשיא הנוכחי של המוסר, ד"ר נחום לאם, על „החכם והחסיד במשנת הרמב"ם“. המחבר מנתח את הטיפולוגיה המובאת ב„שמונה פרקים“ לרמב"ם לגבי שתי הדמויות, ואם תרצה לומר: התכונות, הנוכרות, ובוחן את ההבדלים ביניהן.

שני אישים מודרניים משלימים פרק זה: גרשון חורגין עוסק במישנתו של צבי וולפסון ובעיקר בעיונו בפילון

הפובליציסטיקה העברית באמריקה" ועניינו תרומתו של פנחס חורגין לתחום זה. עיון בשירי בית המדרש שביאליק (מאת אברהם מרתאן) וקובץ מכתבים של עגנון אל נחום גלאצר חותמים פרק זה בספר.

בחלק האחרון, הדין בחינוך, מתאר חיים ב. גרינשטיין את תולדות בית המדרש למורים של ישיבה אוניברסיטה, הקרוי עתה המיכללה ע"ש אלישבע מיכאל, אליעזר ברנשטיין סוקר את גיוס הרבנים הצבאיים לצבאות ארה"ב ופנחס וולמן-צמיר עוסק בשאלות חינוך ותרבות בתקופתנו.

הספר יצא במהדורה מהודרת המעידה על יחס של אהבה והערכה הן לנושא והן למושא, ורק מצער שנפלו בו שיבושי־דפוס. ספר בלקין יפאר את המוסד שבראשו עמד ויתוסף לשורה ארוכה של ספרי זיכרון מופתיים, שהפכו לנכסי־צאן־ברזל של מחקרי היהדות ברורנו.

(משה סוקולוב). כמו כן נידונו כמה אישים מרכזיים בעולמה של ההלכה: הרמ"א (מאת אשר זיו), שלמה קלוגר (מאיר הרשקוביץ) והפייטן יצחק אבן גיאת (יצחק סבן). שלמה איידלברג עומד על דמותם של שני חצרנים יהודיים באשכנז במאות הי"ז והי"ח — אברהם אהרן ויוסף זיס אופנהיימר (המכונה היהודי זיס).

המדור „ספרות עברית חדשה" כולל ניתוחו של נח רוזנבלום על השקפת אחד העם, אשר דחה את המוטיבים הנוצריים האנטי־יהודיים של ההיסטוריונים המקובלים לגבי תקופת הבית השני וימי הביניים. המקבר מסכם את הבחנותיו של אחד העם, לדוגמה, לגבי הכיתות בישראל, הנצרות, התלמוד, הפילוסופיה העברית בימי הביניים והרמב"ם כשהוא מסיק, שאחד העם הציג קיבט אחד של הרמב"ם, ואילו „את איש האמונה הדתית שברמב"ם הוא מחטיא כולל [כליל]" (219). חיים ליף מגיש לנו פרק נוסף מתוך חיבורו על „המחשבה